

Motion till riksdagen 2005/06:Ju562

av Maria Wetterstrand m.fl. (mp, -)

En human kriminalvård

Sammanfattning

Miljöpartiet de gröna vill koncentrera på orsakerna till kriminalitet och de behandlingsmetoder som kan förhindra återfall till brottslighet. Rättsstaten måste garantera en trygghet för alla medborgare och arbeta för minskad brottslighet, men detta får inte ske genom repression och oförståelse för roten till det onda.

I denna motion från Miljöpartiet de gröna beskrivs en grön politik som bygger på att samhället tar ansvar för de individer som hamnar i kriminalitet och arbetar förebyggande inom kriminalvården. Det förebyggande arbetet ska karaktäriseras av en individualistisk syn för att varje intern ska kunna tillgodoses med den rehabilitering och återanpassning som förhindrar återfall och skapar trygghet i samhället.

Kriminalvården har i dag stora problem med överbeläggning som leder till säkerhetsbrister. Större utnyttjande av alternativa påföljder, individualiserad programverksamhet, ökad självförvaltning på anstalterna, utnyttjande av kriminalvård på entreprenad, satsningar på kompetenshöjningar och forskning är några av de reformer som det i dag finns ett trängande behov av.

Fel! Okänt namn på

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Förslag till riksdagsbeslut.....	3
Motivering.....	4
Kriminalpolitiska utgångspunkter	4
Den kriminalpolitiska debatten.....	5
Fängelse.....	6
Kriminalvårdarna.....	7
Rehabilitering och återanpassning.....	8
Sysselsättning på anstalten	8
Programverksamhet på anstalten	9
Kriminalvård på entreprenad.....	9
Positiva konsekvenser	9
Kvinnor inom kriminalvården	10
Barn till intagna	10
Avskaffa diskrimineringen inom kriminalvården.....	10
Ungas kriminalitet	11
Återinför långtidspermission och utökad möjlighet till villkorlig frigivning.....	12
Frivården	12
Livstidsstraffet.....	13
Forskning och utbildning.....	14
Kanadamodellen.....	15

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av ett ökat fokus på den höga andelen återfallsbrottslingar och det förebyggande arbetet med rehabilitering och återanpassning av interner.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en ny utbildning för kriminalvårdarna i syfte att öka deras kompetens och yrkesstatus.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att interner erbjuds meningsfull sysselsättning på Sveriges anstalter.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att kriminalvård på entreprenad bör utnyttjas ytterligare.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att utreda en utökad verksamhet för självförvaltning på Sveriges anstalter.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att programverksamheten på anstalterna ytterligare utvidgas och individualiseras.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att kriminalvården tillförs personal med spetskompetens.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att positiva konsekvenser införs för interner på Sveriges anstalter.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kollektiva bestraffningar ska motverkas på Sveriges anstalter.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av HBT-perspektiv och kunskap om HBT-frågor inom kriminalvården.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av hänsyn till kvinnors situation och behov i kriminalvården.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om familjerelationer och särskilt barns möjlighet att träffa sina föräldrar under anstaltstiden.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om upprättandet av en mångfaldsplan och handlingsplan mot diskriminering inom kriminalvården.
14. Riksdagen beslutar att återinföra interners möjlighet till långtidspermision.
15. Riksdagen beslutar att återinföra villkorlig frigivning efter straffets halva tid.

Fel! Okänt namn på

16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av riktade satsningar till den frivilliga narkomanvården inom kommunerna.
17. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att utveckla forskningen och utbildningen inom kriminalvården.
18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att berika den svenska kriminalvården med de lärdomar som kan tas från Kanadamodellen.

Motivering

Det råder fortfarande en stor platsbrist i landets fängelser. Målet att minska antalet intagna med verkställbar dom i häkte har inte uppnåtts. Det finns olika anledningar till detta, men främst är fängelse som påföljd överutnyttjad. Satsningen på att bekämpa narkotikamissbruket renderar i att fler fängslas för sitt missbruk, detta till trots att personer med drogproblem behöver vård och inte fängelse för att komma ur ett missbruk.

Miljöpartiet ställer sig positiv till de delar i betänkandet *Framtidens kriminalvård* (SOU 2005:54) som i mångt och mycket stämmer överens med förslagen i denna partimotion. Bland annat gäller detta förslagen om att införa ett förmånsystem, individualisering av påföljderna, anstalter med olika säkerhetsklasser, ökad hänsyn till den intagnes behov och självförvaltning på anstalterna. Vidare är det viktigt att skapa en enhetlig reglering och organisation kring kriminalvården.

I denna motion beskrivs Miljöpartiets förslag och visioner inom kriminalvården som leder till ett solidariskt och tryggt samhället för alla att leva i.

Kriminalpolitiska utgångspunkter

Miljöpartiet anser att grogrunden för kriminalitet ligger i olösta underliggande samhällsproblem som ojämlikhet, segregering, fattigdom, arbetslöshet, psykisk ohälsa, missbruk, misshandel, vanvård av barn, vuxenalfabetism med mera. Dessa faktorer är ett hot emot människors trygghet och på sikt även mot demokratin. Brottsoffer har ett rättmätigt intresse av kompensation och upprättelse. Däremot tjänar varken brottsoffer eller gärningsmän på att deras skilda behov ställs emot varandra. Rädslan för brott och krav på ett rättssäkert och tryggt samhälle måste tas på allvar. Problemen löses dock inte med ökad repression utan med en kriminalpolitik som är brottsförebyggande och reparativ. Kriminalpolitiska åtgärder kan aldrig vara tillräckliga för att bekämpa ett komplext problem som kriminalitet. Grunden för ett tryggt, säkert och solidariskt samhälle skapas genom en långsiktigt hållbar politik på arbetsmarknads-, familje-, ekonomi-, miljö- och det socialpolitiska området. En progressiv

kriminalpolitik finns i en solidarisk hållbar politik som syftar till att skapa ett humant och tryggt samhälle.

De åtgärder som krävs inom kriminalpolitiken ska alltid vara humana, rättvisa, förutsebara och realistiska. Åtgärderna ska bygga på kunskap om samband mellan brottslighet och människors sociala villkor, inte på vedergällning och repression. Erfarenheter visar att fler och längre fängelsestraff inte leder till minskad brottslighet, snarare tvärtom. Våra ställningstaganden i denna motion vilar på en humanistisk människosyn, tron på individens möjligheter till förändring och utveckling samt solidaritet med utsatta grupper i samhället.

Den kriminalpolitiska debatten

Statistiskt sett har brottsligheten ökat femfalt sedan 1950-talet. Från många håll menas att utvecklingen beror på samhällsutvecklingen i stort. Anledningar såsom välbefinningsökning, urbanisering, ökad social rörlighet, nöjeslivets utveckling, drogvanor med mera har angivits. Enligt kriminologer beror dock det som betraktas som brott på tidsanda, rådande moral, värderingar och människosyn – vilket har ett nära samband med samhällets ekonomiska, politiska och kulturella utveckling.

I detta skede i mitten av 1900-talet började den kriminalpolitiska debatten minska vikten av individens bakgrund och omständigheter till förmån för fokus på allmänhetens säkerhet. Strafflagen ersattes dock på 1960-talet av brottbalken där man koncentrerade på individens förutsättning att återanpassas till samhället.

När Anna-Greta Leijon (s) var justitieminister 1987–1988, med Sten Heckscher som statssekreterare vid sin sida, hade dock paradigmskiftet från vård till straff skett i den allmänna opinionen. Under denna period lanserades den så kallade straffvårdsteorin i samband med straffmätning i domstol. Påföljden avgjordes endast av brottets art och grovhet. I detta sammanhang hade individens psykologiska och sociala situation mindre betydelse.

Då de borgerliga partierna kom till makten 1991 blev Gun Hellsvik (m) justitieminister. Hellsvik banade väg för en annan syn på brott och straff än den som tidigare varit rådande i Sverige. Synen på brottslingen ändrades och de skulle ”därmed få de straff de förtjänade” och framför allt hållas inom lås och bom så att allmänheten skyddades. Vård och rehabilitering var inte längre det väsentligaste. Fokus på brottslingen som offer flyttades över till brottsoffren, som tidigare varit en svårt försummad grupp i samhället. Den sociala förställesen för kriminalitet i samhället glömdes dock bort. Politiker vände blicken bort från brottslighet som ett uttryck för olösta underliggande samhällsproblem.

Enligt kriminologisk forskning står ett begränsat antal återfallsförbrytare för en relativt stor del av den totala brottsligheten. 40 % av dessa återkommer till kriminalvården inom ett år. Dessa fakta har bland annat motiverat arbetet med förebyggande av brott. Denna väg har dock varit kantad av misstro och bristande resurser. Under 1990-talet präglades kriminalvården av nedskär-

Fel! Okänt namn på

ningar som gav upphov till en stor pessimism till möjligheterna att förändra en brottsling genom behandling. I detta skede försumrades i mångt och mycket den verksamhet som verkar för att motverka återfall till brottslighet. Efter den senaste tidens rymningar har dessutom röster höjts för hårdare tag mot brottslingar och fokus på säkerhet i stället för att satsa resurser på att arbeta brottsförebyggande.

Det är med det ovan sagda i åtanke angeläget att agera för en solidarisk och human kriminalvård – en kriminalvård där hänsyn tas till både brottsoffer och brottsling. Det är dags att återigen rikta uppmärksamheten på hur vi bekämpar uppkomsten av kriminalitet, hur vi förhindrar återfallsförbrytare – och därmed i grund och botten hur vi skapar ett tryggt och solidariskt samhälle för alla.

Fängelse

Den rådande platsbristen på svenska anstalter ligger i dag på en kritisk punkt. En hård linje förs från både vänster- och högerhåll att det enda sättet att lösa problemet är att bygga fler fängelser. Denna enkla lösning är dock inte svaret på den aktuella problematiken.

Beläggningen på dagens fängelser befinner sig närmare 100 %, trots att det skulle behöva ligga på 90 % för att förhindra säkerhetsrisker och skapa en individuell och reell möjlighet för varje intagen att få den vård de behöver. Cirka 15 % av kriminalvårdens totala budget sparas under år 2004. Samtidigt har regeringen valt att bygga fler fängelser. Dessa planer skulle låta antalet interner på Sveriges anstalter öka från dagens drygt 6 000 fångar till omkring 7 000 fångar. Sverige skulle därmed placera sig som det land i Norden med det i särklass högsta antalet fångar. Justitieminister Thomas Bodström har hittills i debatten menat att det går att bygga sig ur krisen och även lyft fram ett initiativ för att bygga en ny högsäkerhetsanstalt. Miljöpartiet vill inte se att dagens problem löses genom att bygga en ny högsäkerhetsanstalt. Med kriminalpolitiska medel skulle beläggningen på fängelserna kunna minskas. Men dagens utveckling pekar mot att i stället för att försöka att kompensera bristerna i frihetsberövandet och vården införa fler och nya säkerhetsåtgärder.

Den rådande platsbristen bör dock inte botas med att bygga fler fängelser. Antalet personer som sitter i fängelse får aldrig bli ett mått på hur bra arbete vårt rättssystem gör. Skräckexemplet är här utvecklingen i USA, där det har skapats en profiterande mångmiljonindustri kring fångvården och där synen på en ”lyckad fångvård” från poliser, fängelser och myndigheter består i antalet ingripanden snarare än antalet minskade brott. Detta är en utveckling vi måste förhindra i Sverige genom att ifrågasätta enkla politiska lösningar, som att trygga samhället genom att hålla kriminella bakom lås och bom. För att skapa ett tryggt, humant och solidariskt samhälle krävs att rehabiliterings- och återanpassningsarbetet inte stagnerar eller rent av elimineras. Vi måste agera snabbt för att förstärka kriminalvårdens resurser till utveckling och förbättring.

Fel! Okänt namn på

För att minska antalet interner på landets anstalter kan relativt enkla medel användas. Det är både viktigt att använda de alternativ till fängelsestraffet vi har i dag samt förkorta vistelsetiderna genom olika åtgärder. Alternativa påföljder som kontraktsvård i stället för fängelse för missbrukare bör utökas. Det är bättre för en narkotikadömd att få vård för sitt missbruk än att vistas utan rehabiliteringsmöjligheter på en anstalt. Dessutom bör 34 § KvaL (lag om kriminalvård i anstalt, 1974:203) ges en utökad användning – att den intagne får vistas på ett behandlingshem under senare delen av strafftiden. Vi har sedan tidigare motionerat om en ökad användning av alternativa påföljder och avvaktar där beslut.

För att möjliggöra en ökad individualisering inom kriminalvården krävs det en större variation av såväl behandlingsmetoder som typ av anstalter. Den senaste tidens uppmärksammade rymningar och fritagningar visar att det finns ett litet antal dömda som är benägna att rymma och smita undan sitt straff. Det kan inte accepteras. Det måste finnas säkerhetsanstalter som är rymningssäkra. Det fysiska skalskyddet är i huvudsak säkert på de befintliga anstalterna, men trots detta kan vissa åtgärder behövas så att det yttre skalskyddet förbättras. Absolut rymningssäkra anstalter är i dag inte önskvärda. Det skulle bli mycket kostsamma samt strida mot humanistiska värderingar. Vi ser därför med fördel på anstalter som har en varierad säkerhetsgrad.

Kontrollen inom anstalterna behöver förbättras. Beslutet om inpasseringskontrollen skall förverkligas snarast. För att förhindra otillåten kommunikation från anstalten skall mobilstörningstekniken installeras utan dröjsmål, och även andra åtgärder kan bli aktuella.

Att otillåtna droger förekommer på anstalterna kan inte accepteras. Samtliga anstalter med drogproblem skall ha tillgång till så kallade knarkhundar, som har visat sig mycket effektiva. Det är mindre integritetskränkande att använda dessa hundar jämfört med de metoder som i dag används. Det skulle dessutom ge personalen ett stöd och förhindra otillbörliga påtryckningar från internernas sida på detta område.

Interner som belagts med särskilda restriktioner bör ges möjlighet att ta emot besök genom att ett särskilt besöksrum med glasruta anordnas.

Kriminalvårdarna

Vårdarna på anstalterna har en grundutbildning på 16 veckor. Med tanke på att denna yrkesgrupp ska arbeta med landets svåraste klientel är det en extremt kort utbildning. Dessa ska vårda och vakta på samma gång. Dessutom ska kriminalvårdaren göra en behandlingsplan för varje intagen och följa med på permissioner. Kompetensen hos personalen och programverksamheten måste här utvecklas. Det är dessutom viktigt att statusen för denna yrkesgrupp höjs i samband med detta. Kunskap om en sådan utveckling tas med fördel från forskning (se Kanadamodellen) och ideella organisationer som Riksförbundet för hjälp till narkotika- och läkemedelsberoende (RFHL) och Kriminellas revansch i samhället (KRIS). Kriminalvårdarna är en vital och grund-

Fel! Okänt namn på

läggande del av kriminalvården. Vi vill därför att en ny förstärkt och förlängd utbildning i syfte att höja vårdarnas kompetens och yrkesstatus införs.

Rehabilitering och återanpassning

Resursbristen inom kriminalvården drabbar i dag programverksamheten för rehabilitering och återanpassning till samhället. Återfallsstatistiken vittnar om att närmare hälften av de dömda återkommer till kriminalvården inom loppet av tre år. Under de senaste tio åren (1992–2002) har intagna på anstalter som grupp blivit mer marginaliserad och lever i större utsträckning ett liv utanför samhällsgemenskapen. Intagna och personal på anstalter vittnar om att klimatet hårdnat samt att frigivningssituationen är tuffare i dag än tidigare. Det är svårare att få bostad och arbete samt att få ett socialt fungerande liv efter frigivningen. Därför är det viktigt att de ekonomiska satsningar som riktas till kriminalvården koncentreras på rehabiliteringen och återanpassningen av de intagna.

Sysselsättning på anstalten

Kriminalvården skall kunna erbjuda frihetsberövade ett meningsfullt arbete. Detta sker till exempel inom KrimProds produktion eller genom intern service, såsom köks- och underhållsarbete eller tvätt samt byggnadsarbete. Olika anstalter kan erbjuda olika former av arbete. I så hög grad som möjligt bör den enskilde placeras (eller omplaceras) på anstalter där den enskildes färdigheter och kunskaper svarar mot de arbeten och de arbetsuppgifter som erbjuds. Vid nyligen genomförda besök inom kriminalvården kunde konstateras att sysselsättningsgraden inte uppfyller de behov som finns. Vissa klienter kan varken erbjudas sysselsättning eller annan verksamhet. Det är givetvis förödande för den enskilde att inte ha en meningsfull sysselsättning under hela eller delar av verkställigheten.

I samband med detta är det även relevant att se på möjligheter för interner att arbeta självförvaltande under sin tid på anstalten. Försök har visat sig lyckade där de intagna får marknadsmässiga löner mot att de betalar marknadsmässigt för kost och logi. Vi vill att en utredning utförs för att undersöka möjligheterna att motivera interner att klara sig själva och i så hög grad som möjligt även under straffverkställighet leva ett så normalt liv som möjligt, inkluderat till exempel normala vardagssysslor.

Programverksamhet på anstalten

De programverksamheter som bedrivs inom kriminalvården, särskilt på våra anstalter, är nödvändiga för att söka minimera risken för återfall samt för att söka ge den internerade instrument och kunskap för att kunna leva i frihet utan brott med ökad livskvalitet.

Kriminalvården kan erbjuda brotts- och missbruksrelaterade program såsom 12-steg, ART, Brottsbrytet, Cognitive Skills, Häpna, One-to-One, Prism, Relation och samlevnad, Våga välja, Våld i nära relationer med mera. Även studieprogram finns med, allt från grundvux och komvux till högskolestudier. Resurs- och kompetensbrist och överbeläggningar leder dock till att programverksamheten inte kan bedrivas fullt ut eller att samtliga intagna inte kan erbjudas för den personliga och individuella utvecklingen relevanta insatser i tillräcklig omfattning och i rätt tid.

Programverksamheten måste utgå ifrån individens behov och förutsättningar. Spetskompetensen måste utnyttjas och fler yrkeskategorier såsom beteendevetare, socionomer, psykologer och pedagoger knyts till verksamheten. Personalens kompetenssammansättning måste även avspegla ett förändrat klientel. Missbruksproblematik och psykisk ohälsa måste kunna behandlas adekvat. Det bör utredas närmare om kriminalvården bör ges utökade vårdbefogenheter eller om till exempel behov i anledning av psykisk ohälsa kan bemötas genom närmare samarbete och kontakt mellan kriminalvården och psykiatrin.

Kriminalvård på entreprenad

I dag finns möjlighet att lägga ut vård på entreprenad, något som skulle kunna utnyttjas ytterligare. Erfarenheter som ideella organisationer kan erbjuda kan omsättas i praktiken genom att låta dessa sköta en viss del av utslussningsverksamheten. Dessa lösningar är värda att undersökas för att ge ett större spektrum av vårdalternativ som gynnar individualiseringen av kriminalvården.

Positiva konsekvenser

Vi anser att individens egen vilja och motivation att förändra sig och sina omständigheter bör rendera någon form av påvisbara positiva konsekvenser för den enskilde. Det ska inte bara vara så att olika former av misskötsamhet leder till negativa konsekvenser. Skötsamhet och aktivt engagemang inom programverksamheten bör aktivt uppmuntras genom olika former av positiva konsekvenser såsom fler eller utökade permissioner, besök eller genom möjlighet till villkorlig frigivning tidigare än i dag.

Fel! Okänt namn på

Det får inte heller förekomma kollektiva bestraffningar där den enskilde internen får sina strävanden störda och spolerade av mindre motiverade medinterner. Exempelvis när en interns misskötsamhet kan leda till att all gymverksamhet stängs av, vilket motverkar sitt eget syfte och förhindrar en god rehabilitering. Det är viktigt att de rättigheter som interner enligt kriminalvårdslagen har kontinuerligt uppmärksammas.

Kvinnor inom kriminalvården

Kvinnors och mäns situation inom kriminalvården skiljer sig väsentligt. Många kvinnor har utsatts för våld och övergrepp, utnyttjats och förnedrats en lång tid innan de slutligen döms till fängelse för brott. Olösta konflikter som rör deras eget föräldraskap ligger dessutom ofta också i problembilden (något som även gäller för många män). Samhällets och omvärldens dom drabbar kvinnor hårt, och de är ur denna aspekt dubbelt bestraffade för sina problem. I dag brister kriminalvården i att rehabilitera kvinnor utifrån kvinnliga interners förutsättningar. Program och verksamhet inom frivården och anstaltsvården måste anpassas till kvinnors behov.

Barn till intagna

Det är viktigt att barn till interner inte drabbas i alltför hög grad av sin förälders tillkortakommanden. Det är viktigt att besök från barn och familjekontakter uppmuntras, något som i sig kan uppmuntra och påskynda klientens rehabilitering. Dessutom undviks då att barn blir "medstraffade" genom att inte få träffa sin förälder.

Avskaffa diskrimineringen inom kriminalvården

Det är viktigt att motverka all form av diskriminering inom kriminalvården. Bland annat är främlingsfientlighet och diskriminering mot HBT-personer i dag vanligt på anstalter. Diskriminering på anstalterna måste motverkas med en personalpolitik där en mångfaldsplan tar hänsyn till dessa faktorer. All personal inom kriminalvården måste motverka alla former av diskriminering inom ramen för sitt arbete. Det behöver upprättas en handlingsplan mot diskriminering på anstalterna. Det ska inte vara acceptabelt att trakasserier eller liknande förekommer mellan interner.

Svenskar med utländsk härkomst döms i större utsträckning än andra till fängelse eller andra frihetsberövande påföljder, och fängelsestraffen tenderar även att vara längre än för andra svenskar. Vi kan inte bortse ifrån att invand-

rare och flyktingar är överrepresenterade bland socialt utsatta familjer – en stor anledning till det är den misslyckade integrationspolitiken och den strukturella diskrimineringen. De olika sociala behov som dessa har behöver särskilt beaktas. Invandrade personer som har varit utsatta för traumatiska händelser i hemlandet och behöver hjälp måste få tillgång till behandling för posttraumatiskt stressyndrom.

Programverksamheten behöver uppmärksamma olika former av diskriminering i samhället för att väcka insikt och ingjuta större kunskap hos interner om samhällets problem. Kriminalvårdens programverksamhet skall omfatta även en mångfaldsplan för programverksamheten där diskrimineringsgrunder samt HBT-perspektivet finns med.

Homosexuellas, bisexuellas samt transpersoners rättigheter måste tillvaratas inom kriminalvården. I dag saknar vårdare och övrig personal i kriminalvården kunskap i HBT-frågor. Problemet med fördomar och diskriminering är vanliga men kan förhindras genom ökad kunskap. Okunskapen har fått som konsekvens att HBT-personer uppmanas av vårdare att dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet under sin tid på anstalten. Detta är en oacceptabel utveckling där människor som i samhället lever som öppet homo- eller bisexuella eller som transpersoner på anstalten tvingas leva i det fördolda om vem de är. HBT-kunskap måste bli obligatoriskt för all personal inom kriminalvården.

Ungas kriminalitet

Ungdomar som lever i familjer med svår ekonomisk situation och i socialt underläge riskerar i högre grad än andra ungdomar att hamna i ett kriminellt beteende. Många av dessa ungdomar har i dag inget stöd från samhället och vuxenvärlden, och de lever sig ensamma i tillvaron och i utvecklingen till vuxen individ. Första generationens invandrades barn utsätts i detta sammanhang för ett långvarigt utanförskap som sätter djupa spår i deras uppväxt. Dessa sociala betingelser är ofta grogrunden till gängbildningar och kriminella subkulturer. Främlingsfientlighet och rasism kommer att fortsätta att öka under dessa omständigheter. Det är därför viktigt att det i samband med en fungerande integrationspolitik finns brottsförebyggande verksamhet som inriktar sig på barn och ungdomar där skolan, socialtjänsten och frivilligorganisationer med flera deltar.

Påföljdssystemet för unga måste vara pedagogiskt och tydligt för den enskilde i både praktiken och teorin. Det måste stå klart för den unge om han straffas för ett brott, eller vårdas för ett socialt beteende, och inte tvärtom. Alla åtgärder som vidtas skall vara ägnade till att motverka att den unge återfaller i brott. Syftet med påföljderna ska alltid vara att skapa bättre förutsättningar för den unge att göra positiva förändringar och leva ett liv fritt från kriminalitet. Vi vill inte se en utveckling där ungdomar under 18 år kan dömas till fängelse, förutom vid mycket grova brott med ett straffvärde över två år. Vid brott med lägre straffvärde ska alternativa påföljder användas. Vi har

Fel! Okänt namn på

sedan tidigare motionerat om behovet av ett mer pedagogiskt påföljdssystem för barn och ungdomar.

Återinför långtidspermission och utökad möjlighet till villkorlig frigivning

Utslussningsverksamheten behöver förbättras. För många kan frigivningen vara en krävande process. Det senare kan gälla korttidsdömda, men torde framför allt gälla långtidsdömda. Det är inte helt enkelt att gå ifrån en sluten starkt reglerad värld, präglad av rutiner och i dag i hög grad – tyvärr – även präglad av brist på eget ansvar, till ett liv i frihet. Samhället ställer krav och dömer ofta hårt. Det kan vara svårt att hantera den praktiska vardagen efter en längre tid på anstalt. Inom ramen för den frihetsberövande påföljden bör i möjligaste mån den enskilde successivt flyttas från mer slutna former till öppnare. Vidare bör självförvaltning och olika former av successivt ökande frigång utgöra normen (givet att den enskilde kan hantera det ansvar detta medför). Kriminalvården måste stödja och hjälpa den intagne genom att till exempel söka etablera kontakt med arbetsförmedlingen och arbetsmarknaden innan frigivningen. Vid frigivningen bör bostadsfrågan vara löst. Nuvarande utslussning med så kallad fotboja bör utökas. Likaså bör kravet på aktiv medverkan med mera behållas.

För att göra återanpassningen till samhället och ett liv fritt från kriminalitet möjlig behövs en mjuk övergång från anstaltstiden till samhället.

I linje med detta anser vi att möjligheten till villkorlig frigivning efter halva verkställighetstiden bör återinföras. Den villkorliga frigivningen förutsätter dock en fungerande frivård som aktivt arbetar med klienten under den villkorliga frigivningen.

Fler långtidsdömda bör kunna successivt slussas ut i öppnare former. För att möjliggöra detta ytterligare behövs tillämpningen av ”särskilda villkor” enligt 7 § Kval ändras.

Erfarenhet finns även att hämta från Kanadas försök med olika typer av boenden med olika säkerhetsnivåer på anstalten som skapar ett incitament i rehabilitering och återanpassning.

Frivården

I dag är frivårdens uppdrag mer komplicerat än tidigare. Bland annat har andelen narkomaner ökat från 27 till 40 % under de senaste tio åren. Frivården har här en stor uppgift och möjlighet att minska återfallsfrekvensen bland narkomaner. Vi anser att det inte borde vara praxis att ge missbrukare fängelsestraff utan att snarare utdöma vårdalternativ. Att enligt 34 § Kval ge missbrukaren en möjlighet att tillbringa en del av strafftiden på ett behandlingshem måste utnyttjas mera, detsamma gäller kontraktsvården. Vi ser positivt

på den nuvarande utredningen om vårdgaranti för missbrukare och kommer att verka för att den genomförs. Dessutom är det viktigt att resurser tillskjuts till den frivilliga narkomanvården, som kommunerna ansvarar för, så att kommunerna inte väljer anstaltsplacering av ekonomiska skäl.

Vi vill se en ökad användning av alternativa påföljder. Mer individbaserade frivårdspåföljder har potential att effektivare kunna minska återfallsfrekvensen. Till exempel skyddstillsyn med samhällstjänst medför att den dömda, på ett för individen direkt vis, ”sonar” sitt brott genom att via arbete bidra konstruktivt till någon för samhället positiv och relevant verksamhet. Viktigt är dock att bidraget upplevs som meningsfullt och relevant. Vad gäller påverkansprogram och missbruksvård fokuseras ofta på den verksamhet som bedrivs inom våra anstalter. Det är givetvis en nödvändighet att även frivården bedriver en dylik fungerande verksamhet som utgår ifrån individens förutsättningar och behov.

Frivården lider av resursbrist. Fungerande programverksamhet kräver ekonomiska resurser (personal, utvärdering och uppföljning med mera). Vi anser att en fungerande kriminalvård betalar sig i den mån det leder till minskade återfall samt till högre livskvalitet och en möjlig återanpassning i samhället.

Livstidsstraffet

Antalet livstidsstraff har fyrdubblats de senaste tio åren, och i april 2005 verkställdes 134 livstidsstraff i svenska fängelser. Ytterligare 10 personer har dömts till fängelse på livstid, men domen har överklagats eller annars inte vunnit laga kraft. Fram till slutet av 1980-talet beviljades den intagne nåd efter 6 år. Nåd innebar omvandling till tidsbestämt straff. Straffet blev i realiteten 14–16 år. Då tillämpades också halvtidsfrigivning, vilket gav ett livstidsstraff på 7–8 år, oavsett vilken regering som satt. Från 1990-talets början blev det en ändring. Tidsbestämning ägde rum efter 9–10 år, och strafftiden blev 17–18 år. Den senaste tidens utveckling har inneburit att tidsbestämning sker i mycket få fall och då efter 13–14 år. Den verkliga strafftiden ligger nu kring 18 år. Regeringen har inte behövt ange några närmare skäl för sitt ställningstagande att bevilja eller avslå en ansökan om nåd.

Miljöpartiet anser att livstidsstraffet skall tas bort som påföljd. Samtliga utdömda frihetsberövande straff skall vara tidsbegränsade. Att få straff som inte är tidsbestämda strider dessutom mot straffrättsliga principer om rättvisa och förutsägbarhet.

Regeringen har aviserat ett förslag om en ny lag om omvandling av fängelse på livstid, där prövningen av ansökan skall ske av Örebro tingsrätt. Vi välkomnar denna förändring som ett led i rätt riktning för ökad rättssäkerhet i Sverige men anser fortfarande att livstidsstraffet som sådant skall avskaffas. I kriminalvårdens skrift ”Med sikte på framtiden” står i kapitlet om livstidsstraffet följande: ”Eftersom den som döms till livstids fängelse i dag under en avsevärd tid får sväva i ovisshet om tidsbestämningen kan livstidsstraffet nu framstå som mer inhumant än tidigare. Straffet kan också uppfattas som mer

Fel! Okänt namn på

inkonsekvent mot grundläggande straffrättsliga principer om rättvisa och förutsägbarhet.”

Det är i dag svårt att förutse hur långt ett livstidsstraff i praktiken kommer att bli. Det innebär att det kan bli mycket stor skillnad mellan det längsta tidsbestämda straffet för mord och livstids fängelse. Det är därför i dag betydligt svårare för domstolen, som ska bestämma fängelsestraffets längd efter brottets straffvärde, att kunna förutse hur långt frihetsberövande en livstidsdom kan komma att innebära. Detta strider, som anförts, mot de krav på förutsägbarhet, rättvisa och klarhet som enligt de senaste reformerna bör ställas på ett straffsystem. Vi har sedan tidigare motionerat om ett avskaffande av livstidsstraffet och avvaktar där beslut.

Det finns även kriminalvårdsspecifika faktorer som talar för att livstidsstraffet bör avskaffas. En framgångsrik rehabiliteringsverksamhet förutsätter att individuella konstruktiva rehabiliteringsprogram tas fram samt att den intagne känner sig motiverad att genomgå de framtagna programmen. Enligt vår mening förhindrar livstidsstraffet framtagandet av ett konstruktivt rehabiliteringsprogram i och med att ett dylikt program givetvis måste innehålla tidsplaner relaterade till den intagnes frigivningsdatum. I praktiken torde mycket långa frihetsberövanden inte gå att kombinera med en individuell programverksamhet, eftersom den intagne vid någon given tidpunkt innan frigivningen med största sannolikhet kommer att vara ”färdigbehandlad”. Därtill kan inte bortses ifrån att okunskap om frigivningsdatum med största sannolikhet minskar den intagnes motivation och ambitionsnivå. Den intagne kan med fog ifrågasätta rehabiliteringsprogrammet och dess tidsplan. Ovissheit om frigivningsdatum medför i praktiken ett hinder för den intagne att strukturera framtiden.

Forskning och utbildning

För att vi skall ha en fungerande kriminalvård krävs forskning som på ett kvalificerat vis och med vetenskapliga metoder kan utveckla och säkerställa den bedrivna verksamheten. Vi anser att mer resurser bör satsas på forskning. Vi anser även, såsom tidigare framgått, att kunskaps- och utbildningsnivån inom kriminalvården bör öka generellt samt att kriminalvården behöver mer spetskompetens på en rad områden.

Kunskap och inspiration i utbildningsarbetet inhämtas med fördel från de ideella organisationer som i dag jobbar med frågor om kriminalvården, till exempel Riksförbundet för hjälp åt narkotika- och läkemedelsberoende (RFHL) och Kriminellas revansch i samhället (KRIS).

Vidare anser vi att det brister i genusperspektiv såväl inom kriminalvården som inom den forskning som bedrivs.

Kriminalvårdens verksamhet måste utgå ifrån vetenskapligt beprövade och utvärderade metoder. Kunskaper och erfarenheter utifrån detta arbetssätt kan hämtas utifrån Kanadamodellen. En kontinuerlig uppföljning och utveckling av befintlig verksamhet måste säkras. Vi anser att en professur i kriminalvård

vore eftersträvansvärt och även olika former av tvärvetenskaplig tematisk forskning.

Kanadamodellen

I mitten 1980-talet infördes i Kanada en radikal förändring av kriminalvården. Alla som är dömda till mer än två års fängelse passerar en utredningscentral där en individuell behandlingsplan görs upp för hela strafftiden. Utifrån ett säkerhetstänkande behandlas de dömda där tiden på fängelset ligger i fokus för behandlingen. Målet är att skydda samhället genom att bryta internernas kriminella identitet. Alla behandlingsprogram som används har först blivit godkända av forskare. Återfallsbrottslingar är i särskilt fokus, och resultatet mäts i hur återfallen minskar.

Det är relevant att ta lärdom av den progressiva typen av kriminalvård som Kanada har lanserat. I Sverige finns inga positiva konsekvenser för uppvisat gott beteende under fängelsetiden. Som exempel kan tas att villkorlig frigivning i nuläget inte är något som man "förtjänar", det sker automatiskt efter att två tredjedelar av straffet är avtjänat. I Kanada sker det direkt efter en tredjedel av strafftiden. Det är ett system som i dag förespråkas av KRIS. Sverige har inte heller en kriminologisk forskning där man mäter effekterna av behandlingen. I dagsläget har inte kriminalvården anställda forskare som följer upp resultaten. I vår mening räcker det inte med att ha en vision utan det behövs också mål som kriminalvården ställer upp och effektivt verkställer i sin verksamhet. Med anledning av det anförda ligger det i det allmänna intresset att utreda dessa möjligheter och att ytterligare inspireras av det arbete som utförs i Kanadas kriminalvård.

Stockholm den 5 oktober 2005

Maria Wetterstrand (mp)

Peter Eriksson (mp)

Åsa Domeij (mp)

Gustav Fridolin (mp)

Helena Hillar Rosenqvist (mp)

Mikael Johansson (mp)

Jan Lindholm (mp)

Yvonne Ruwaida (mp)

Karin Svensson Smith (-)

Lars Ångström (mp)

Leif Björnlod (mp)

Barbro Feltzing (mp)

Lotta Hedström (mp)

Ulf Holm (mp)

Mona Jönsson (mp)

Claes Roxbergh (mp)

Ingegerd Saarinen (mp)

Mikaela Valtersson (mp)